

ÖNISMERET

A LÁTHATÓVÁ VÁLT APÁK

Ösztönzések

szerző: TAKÁCS JUDIT

A Magyar értelmező kéziszótár szerint apa az a férfi, akinek gyermeke van, ugyanakkor apának nevezhető az apaszerepet betöltő más személy is, akivel a gyermeknek nincs vérségi kapcsolata. Az apaság tehát egyaránt jelölhet biológiai és szociális kapcsolatokat egy férfi és egy gyermek között. Különösen az orvosilag asszisztált reprodukciós technológiák alkalmazása következtében az is előfordulhat, hogy egy férfi tudatosan megmarad spermadonornak: azaz biológiailag akár több leszármazottja is születhet anélkül, hogy apai kapcsolatot alakítana ki velük. Ugyanakkor természetlen, vagy saját leszármazott létrehozásától valamilyen okból elzárkózó vagy elzárt férfi is válhat apává, például örökbefogadás révén. A római időkben ismerős lehet a pater familias figurája, aki család- és háztartásfőként nemcsak uralta és birtokolta az – őt szolgáló – egész háznépét, hanem az ellátásáról is gondoskodott. Az atyásodik, az alapító atya kifejezések, illetve például a katolikus papok megszólítása atyaként máig őrzi a tradicionális apaképhez kötődő tiszteletet és – ma már egyre inkább szimbolikussá váló – erőt.

A modern apafogalom nagyrészt a XX. század terméke: akkorra kezdtek elterjedni a – gazdasági szerződés jellegű házasságot egyre szélesebb körben felváltó – érzelmi alapon kötött házasságok, amelyek keretében a családi kapcsolatok is személyre szabottabban és több érzelmi befektetéssel működhetnek. A modern apaság jellemzőinek vizsgálatából kitűnik, hogy az apai törődés többet számít a biológiai leszármazásnál. Konkrétan mit is jelent ez? Az apa közvetlen kapcsolatát a gyerekekkel: mindennapi törő-

Az 1980-as évektől először Észak-Amerikában, majd Észak-Európában jelent meg a felelősségteljes apaság fogalma. Ma már Magyarországon is egyre inkább előtérbe kerül a tudatos édesapa jelentősége. Az apai törődés tanulható, de sokat segít, ha a partner, a család, a környezet, sőt az állam is támogató.

dést és közösen végzett tevékenységeket; az apa hozzáférhetőségét és a felelősségvállalást.

Társadalomkutatók sokáig csak kétfajta apát különböztettek meg: a közelit és a távolit, ahol a közelség jelenthetett éppúgy érzelmi közelséget, mint pusztán jelenlétet, míg a távolságot lehetett abban mérni, hogy az apa nem élt a gyerekekkel egy háztartásban, de az is előfordulhatott, hogy csupán úgy tűnt, mintha nem élne ott, mert a fizetett munkavégzés diktálta iram miatt szinte alig találkoztak.

kezdve, érzelmileg és fizikailag is aktívan törődjön a gyermekkel, valamint az anyával megosztva anyagi támogatást is nyújtson neki. Kérdés persze, hogy az ilyen felelősségteljes döntéseket követő férfi feltétlenül jó apa lesz-e: sokszor hallunk például keményen dolgozó apákról, akik szinte alig folynak bele a család mindennapi életébe. Ma már persze – a távmunka időszakában – a fizikai jelenlét sem jelent feltétlenül több egymásra figyelmet. Erről árulkodnak például azok a gyermekrajzok, amelyek az

A katolikus papok megszólítása atyaként máig őrzi a tradicionális apaképhez kötődő tiszteletet.

Kvóták, szerepek

Az 1980-as évek végétől vált egyre hangsúlyosabbá, főként Észak-Amerikában a felelősségteljes apaság fogalma, mely szerint felelősségteljes döntések sorozata révén válhatnak a férfiak rendes apává. E döntések között első helyen szerepel, hogy a férfi várjon addig a „gyerekcsinálással”, míg érzelmileg és anyagilag egyaránt felkészültté nem válik a gyermek fogadására. Emellett a gyermek születésekor jogilag is vállalja az apai felelősséget; az anyával együttműködve, a magzati időszakól

otthonról dolgozó apákat képernyőfejjel ábrázolják. Más megközelítésben viszont az is felmerülhet, hogy erőszakos és a családi erőforrásokat elherdáló apa esetében nem járna-e jobban a többi családtag az apahiánnyal.

Az aktív apai törődés tanulható, de sokat segít, ha a férfiak tudatosan készülnek e szerepre, és van elég önbizalmuk hozzá. Emellett sokat segít, ha pozitív megerősítést kapnak környezetüktől. A kisgyermekkel törődő apafigurák társadalmi fogadtatása persze nagymértékben függ attól, hogy az adott országban milyenek a női és férfi-

ideálok és szerepelvárások: a magyarok például híres család- és gyermekbarátnak tartják magukat – de ez a lelkesedés gyakran megreked a retorika szintjén, s csak addig tart, míg fel nem tűnik a láthatáron egy izgó-mozgó, zajongó, hús-vér gyerek.

Fontos továbbá az intézményes támogatás: segít, ha az állam is pozitív üzeneteket küld polgárai felé az apai gondoskodás fontosságáról. Ilyen üzenet például az egyre több észak-, nyugat-európai országban megjelenő apakvóta, amely arra ösztönzi az apákat, hogy önállóan maradjanak otthon kisgyermekükkel. A világon először Svédországban vezették be a szülők között megosztható gyermekgondozási támogatást 1974-ben, de Norvégia volt az első, ahol 1993-ban életbe lépett, hogy a gyermekgondozási díj egy bizonyos időszakát kizárólag az apa igényelheti – amennyiben ezt nem teszi meg, a támogatás elvész a család számára.

Jellemzően a skandináv országokban és Németországban – ahol az apakvóták bevezetése óta egyre több apa próbálja ki magát otthon is, és a demográfiai helyzet több tekintetben pozitív változásokat mutat – az is gyakran szóba kerül, hogy jót tesz a gyerekeknek, ha a férfiak és a nők egyaránt részt vesznek a nevelésben. Ilyenkor azzal érvelnek, hogy hagyományosan az eltérő nemi szerepek-

ből adódó komplementer szülői szerepek hangsúlyozása történik ugyan (és sokszor az lesz az alapja az otthoni munkamegosztásnak is, hogy „mihez ért” a férfi, illetve a nő), szocializációs mintaadásra is törekedni kell, azaz tanulják meg a gyermekek, hogy apjuk és anyjuk is gondjukat tudja és akarja viselni.

Lelassulási igény

A XXI. század elején a férfiak aktívabb otthoni szerepvállalásának ösztönzése több társadalmi és gazdasági okból is figyelmet érdemel. Egyrészt hozzájárulhat a női partnerek munkavállalásának eredményességéhez – a nők megnövekedett munkaerő-piaci részvételének pozitív társadalmi hatása kétségtelen: gondoljunk csak az így keletkező társadalombiztosítási és adóbevételekre. Másrészt egyre hangsúlyosabbá válik a férfiak részvételének fontossága az otthoni gondoskodásban, különösen az öregedő európai társadalmakban, ahol egyre többen szorulnak egyre több segítségre. A férfiak szerepvállalásának növekedése a (kis)gyermeknevelésben ma elsősorban Európa északnyugati országaiban figyelhető meg. Ezek azok a társadalmak, ahol a gazdasági függetlenség megteremtésére irányuló törekvésekben is kifejeződő egyéni autonómia kiemelt

modernizációs értéként jelenik meg. A kisgyermekes családoknak nyújtott intézményes, illetve állami támogatások pedig elősegítik a szülők munkaerő-piaci integrálását, például a jó minőségű gyermekintézmények hozzáférhetőségének és a részmunkaidős munkavállalás feltételeinek megteremtésével.

A modern apák legtöbbször nem nagyon szereti, ha folyamatosan távol kell lennie gyermekeitől. Egyre több országban számolnak be arról a férfiak körében is növekvő „lelassulási” igényről, hogy kevesebb időt és energiát töltsenek fizetett munkával – ám ezek az igények legtöbbször megrekednek a vágyak szintjén, vagy csak kisebb mértékű változást eredményeznek. A legtöbb gyermekes férfi még mindig teljes munkaidőben dolgozik, és csak a szabadidejét tölti gyermekeivel (talán érdemes megemlíteni, hogy Magyarországon a nők munkaerő-piaci esélyeit 30-40 százalékkal csökkentheti, míg a férfiakét 10 százalékkal növelheti a szülővé válás).

Ez néha azzal a következménnyel járhat, hogy az anyák a háztartási munkákban felmentik a részvétel alól az apákat, hogy azok több (szabad)időt tölthessenek a gyerekekkel – ami megoldás ugyan a munkaerő-piaci részvétel és a modern apasági feladatok harmonizációjára, de ebből adódik az is, hogy az aktív, törődő apaszerepek fokozatos térnyerésével párhuzamosan a házimunkák végzésekor fennmaradnak az egyenlőtlenségek.

Nagyapához képest

Magyarországon 2005 és 2008 között én végeztem az első, kifejezetten az aktívan törődő apai gyakorlatokra fókuszáló kutatást. A történetileg változó társadalmi normák és az apaság mint sajátos férfiszerep összefüggéseit vizsgál-

Hadas Miklós (szerk.): **Férfikutatások**
– Szöveggyűjtemény, 2011.

tam 90, önmagát aktívan törődő apaként meghatározó magyar férfival készített interjú alapján.

Kutatási eredményeim azt mutatták, hogy a társadalmilag megváltozott nőszerepekhez és elvárásokhoz alkalmazkodás fontos része az általam megkérdezett apák férfiszerepekről kialakított képe. Bár az aktív törődési skálán a *tradicionálisan törődő és az új típusú* apasági modellek között megfért a „patriarchális evidenciák” néme-lyike (különös tekintettel a háztartási munkák otthoni megosztására). Apainterjú-alanyaim – saját elmondásuk szerint – az apjukhoz képest aktívabban törődtek a családi hétköznappal. Hangsúlyozták, hogy legalább a törekvés szintjén próbálnak gyermekeik életében nemcsak

jelen lenni, hanem minél intenzívebben részt is venni. Fontos megjegyezni, hogy a megkérdezettek az apai jelenlétet gyakran önmagában is értéknek tekintették: többen utaltak a válás után a gyermek életéből nagyobb eséllyel eltűnő apák hiányára.

Apai teendők gyakorlásában interjúalanyaim a legfőbb konfliktusforrásnak a fizetett munkavégzéssel összefüggő időbeosztás-korlátokat említették. Az anyákkal összehasonlítva a legtöbbjüknel a gyermekek születése kevésbé befolyásolta a fizetett munkavégzést, ez utóbbit viszont korlátozó tényezőnek mondták a gyermekgondozással és -neveléssel összefüggő szülői teendők gyakorlásakor. A gyermekeikre – a saját környezetükben megszo-

kotthoz képest – több időt áldozó, velük aktívan törődő magyar apák számára a legfőbb pozitívumként a gyermekeikkel kialakított jól működő kapcsolat jelent meg. E kapcsolatok a boldog, megtartó erejük révén – Kopp Mária és kollégáinak korábbi kutatási eredményei szerint – minden bizonnyal az átlagosnál hosszabb életet ígérnek ezen „új típusú” apáknak.

OLVASNIVALÓ

Takács Judit: **Az apaszerepek változásai**, MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj által támogatott kutatás (2005–2008), <http://openarchive.tk.mta.hu/251/>

Takács Judit: „**Ha mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...**” Férfiak és nők otthoni munkamegosztása európai összehasonlításban, *In: Esély 2008/6. 19(6): 51–73.*

MIÉRT HALOGATJÁK A FÉRFIAK A GYERMEKVÁLLALÁST?

A szülővé válás nemcsak a nőknél, hanem a férfiaknál is kijebb tolódot. Míg a 80-as években még 27 év volt az apává válás átlagéletkora Magyarországon, addig ma már közelíti a 35 évet. A 7 legfontosabb ok a halogatásra:

Forrás: Az MSD Pharma Hungary Kft. kutatása, 2013

Infografika: infotandem